

Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ

Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση 2020

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΥΠΡΟΥ

Τα συμπεράσματα της Έκθεσης

-
1. Το πρώτο κύμα της υγειονομικής κρίσης συνοδεύθηκε από μείωση του μέσου μισθού κατά 3,0% στην διάρκεια του εξαμήνου Απριλίου-Σεπτεμβρίου έναντι του αντίστοιχου χρονικού διαστήματος του 2019 (κατά το δεύτερο τρίμηνο -4,7% και κατά το τρίτο τρίμηνο -1,4%) (διάγραμμα 2.1).
 2. Η μείωση αυτή προστέθηκε στην ιστορική υποτίμηση της εργασίας που είχε πραγματοποιηθεί προηγουμένως, από το πρώτο τρίμηνο του 2013 έως το πρώτο τρίμηνο του 2016 μέσω της εφαρμογής του μνημονιακού προγράμματος και της συνακόλουθης διαρθρωτικής αλλαγής της σχέσης της μισθωτής εργασίας με τις επιχειρήσεις.
 3. Εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, η αγοραστική δύναμη του μέσου πραγματικού μισθού έχει υποχωρήσει σήμερα κατά 7 έτη, στο επίπεδο του 2013, παρά την οικονομική άνοδο του μεσολάβησε από το 2015 έως το 2019.
 4. Προβλέπεται από τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι οι μειώσεις των αποδοχών εργασίας στην Κύπρο κατά το 2020 συνολικά θα είναι οι μεγαλύτερες (μαζί με την Ελλάδα) σε σύγκριση με τις άλλες χώρες του νότου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
 5. Η μείωση των αποδοχών εργασίας κατά το 2020:2, που προήλθε από τις επιπτώσεις της επιδημίας είχε ως αποτέλεσμα οι μέσες αποδοχές να διαμορφωθούν σε ένα αφύσικα χαμηλό επίπεδο, με την έννοια ότι δεν αντιστοιχούσαν στο τρέχον ποσοστό ανεργίας. Εν συνεχεία, όμως, κατά το καλοκαίρι του 2020, υπήρξε επαναφορά των μέσων αποδοχών σε επίπεδο συμβατό με το ποσοστό ανεργίας. Αυτό συνέβη διότι η κρατική πολιτική, όπως συνέβη σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες, έδωσε προτεραιότητα στις ανάγκες αναπαραγωγής του κοινωνικού σχηματισμού έναντι της αξιοποίησης των κεφαλαίων, και ως συνέπεια δεν υπήρξαν διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας (εάν υπήρχαν, η μείωση των αποδοχών του 2020:2 θα έτεινε να αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα).
 6. Ο αριθμός των ανέργων τον Σεπτέμβριο παρέμενε κατά 50% περίπου μεγαλύτερος του αντίστοιχου αριθμού ανέργων που υπήρχε κατά το 2008. Επιπλέον, σε κάθε άνεργο αντιστοιχεί ένας αποθαρρημένος ή ένας υποαπασχολούμενος. Ο δε *ισοδύναμος* αριθμός απασχολούμενων με πλήρες ωράριο, κατά το 2020:3, ήταν μόλις κατά 3,8% υψηλότερος από τον ιστορικά υψηλό αριθμό απασχολούμενων του 2011:1.
 7. Το ποσοστό ανεργίας παρουσιάζει μικρή αλλά ευδιάκριτη ανοδική τάση στην διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, και ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε στην διάρκεια του τρίτου τριμήνου 2020 κατά 1,4%.
 8. Η επιδημία δεν έχει ανατρέψει τις διαρθρωτικές αλλαγές στην διανομή του προϊόντος που πραγματοποιήθηκαν με την εφαρμογή του μνημονίου:
(α) Παραμένει άθικτη η διαρθρωτική μετατόπιση στην διανομή του εισοδήματος μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου, με μεγάλη μείωση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας ανεξάρτητα από το ποσοστό ανεργίας και τις μεταβολές του ΑΕΠ.
(β) Η διαρθρωτική μετατόπιση του μέσου περιθωρίου κέρδους και του εισοδηματικού μεριδίου του κεφαλαίου σε υψηλότερα επίπεδα παραμένει επίσης άθικτη και η μείωση των μεγεθών αυτών στην διάρκεια της υγειονομικής κρίσης έχει πρόσκαιρο χαρακτήρα διότι οφείλεται στην μεγάλη μείωση του ΑΕΠ.
 9. Εάν υπάρξει επαναφορά του ΑΕΠ στα επίπεδα που υπήρχαν προ υγειονομικής κρίσης, αντίστοιχη επαναφορά θα επέλθει και στα μεγέθη αυτά. Οι απώλειες όμως του 2020 δεν θα ανακτηθούν με τον τρόπο αυτό: Με πιθανή επαναφορά των μεγεθών της κερδοφορίας στα προ υγειονομικής κρίσης επίπεδα, δεν θα υπάρξουν *περαιτέ-*

ρω ζημιές για τις επιχειρήσεις, πλην όμως δεν θα υπάρξει και *αναπλήρωση των απωλειών* της περιόδου της επιδημίας.

10. Επειδή, λοιπόν, οι κάτοχοι κεφαλαίου έχουν υποστεί ζημιές εξαιτίας της επιδημίας, τις οποίες θα επιθυμούσαν να καλύψουν, είναι εύλογο να υποθέσουμε (α) ότι παραμένει ανοιχτό το ενδεχόμενο επιβολής διαρθρωτικών αλλαγών (νομικών ή άτυπων) στην αγορά εργασίας και ότι (β) ακόμη και εάν τα μεγέθη της κερδοφορίας επανέλθουν στα επίπεδα που είχαν πριν την επιδημία, οι επιχειρήσεις και η πολιτική τους εκπροσώπηση θα επιδιώξουν στο μέλλον να ανακτήσουν έστω εν μέρει τις ζημιές των επιχειρήσεων κατά το πρώτο εννεάμηνο του 2020 μέσω μιας «διόρθωσης» στην διανομή του προϊόντος μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Αυτά είναι πιθανά, κατά μείζονα λόγο επειδή μέχρι και το τρίτο τρίμηνο του 2020 ούτε το μέσο περιθώριο κέρδους ούτε το εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου είχαν ανακτήσει τις απώλειές του πρώτου εξαμήνου του 2020.
11. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που παρουσίαζε ήδη μεγάλο έλλειμμα -6,3% του ΑΕΠ κατά το 2019 εξαιτίας της ανόδου της εσωτερικής ζήτησης σε πολύ υψηλά επίπεδα, αυξήθηκε κατά το 2020 ακόμα περισσότερο (-10,4% του ΑΕΠ) με την υγειονομική κρίση επειδή υπήρξε πτώση των εξαγωγών (-17,7%) η οποία ήταν μεγαλύτερη από την μείωση των εισαγωγών (-11,5%). Για το 2021 και το 2022, οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προβλέπουν ότι το κυπριακό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών θα παραμείνει σχεδόν αμετάβλητο στις περίπου 10 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Κύπρου κατά το 2020 ήταν με μεγάλη διαφορά υψηλότερο από άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσίαζαν επίσης μεγάλα ελλείμματα (η Ελλάδα -6,2% και η Ρουμανία -4,6%). Αντίστοιχα αλματώδης είναι η μεγέθυνση του εμπορικού ελλείμματος (αγαθών και υπηρεσιών).
12. Με αυτά τα δεδομένα, επειδή ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας, κατά τα φαινόμενα, δεν θα μπορεί να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην μεγέθυνση του ΑΕΠ (μετά από μια αρχική φάση ευφορίας που θα διαδεχθεί το τέλος της επιδημίας και πιθανότατα θα ενισχύσει τον τουρισμό), οι κινητήριες δυνάμεις της οικονομίας για τα επόμενα έτη θα πρέπει να είναι πλέον σε μεγάλο βαθμό ενδογενείς (ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση). Η στήριξη της ιδιωτικής κατανάλωσης στην διάρκεια του πρώτου κύματος της επιδημίας λειτούργησε ως «άγκυρα» που συγκράτησε την οικονομία εκτός μιας ύφεσης πολύ χειρότερης από αυτήν που πράγματι σημειώθηκε. Σταθεροποιητικός ήταν και ο ρόλος των δημόσιων καταναλωτικών δαπανών στην διάρκεια του πρώτου κύματος της επιδημίας. Δεν μπορούμε όμως να ισχυριστούμε το ίδιο για τις καθαρές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, οι οποίες μειώνονται από το 2018 (-11,1% το 2020 έναντι του 2019). Εξάλλου, οι αυξήσεις των καθαρών επενδύσεων που καταγράφηκαν μετά το 2016, αντανakλούσαν σε μεγάλο βαθμό την ανάκαμψη της οικοδομικής δραστηριότητας καθώς και την μεγέθυνση των εισαγωγών μεταφορικών μέσων, όπως η υπαγωγή πλοίων στην κυπριακή σημαία και οι αγορές αυτοκινήτων. Αυτά όμως σε μεγάλο βαθμό είναι στοιχεία των παγίων επενδύσεων με μικρή και αμφίβολη επίπτωση στην παραγωγική ικανότητα της χώρας καθώς σε μεγάλο βαθμό υποκρύπτουν καταναλωτικές δαπάνες. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι στη διάρκεια των ετών 2015-2019 υπήρξε ασήμαντη πρόοδος στην παραγωγικότητα της εργασίας. Απορρέει από τα ανωτέρω ότι τόσο όσον αφορά τον τουρισμό όσο και τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου του ιδιωτικού τομέα, δεν είναι πολύ πιθανό να συμβάλουν σημαντικά στην μεγέθυνση της οικονομίας μετά την επιδημία. Αντιθέτως, η μεγέθυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης ως αποτέλεσμα αυξήσεων, πρώτον, της αγο-

ραστικής δύναμης του μέσου μισθού, δεύτερον, της δημιουργίας νέων εισοδημάτων με την αύξηση της μισθωτής απασχόλησης, και τρίτον, της δημόσιας κατανάλωσης, εμφανίζονται ως ο πλέον πρόσφορος τρόπος επανεκκίνησης της οικονομίας: με κινητήρα την ιδιωτική κατανάλωση, και πιο συγκεκριμένα την αγοραστική δύναμη των μισθωτών, υποβοηθούμενο από δημόσιες επενδύσεις και με μέριμνα για την διατήρηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε ανεκτά επίπεδα, η κυπριακή οικονομία μπορεί να επιτύχει την ανάκαμψή της κατά τα επόμενα έτη (βλ. αναλυτικά στο Κεφάλαιο 1).

13. Σύμφωνα με μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη, την επιδημία και την επακόλουθη ύφεση της οικονομίας πρόκειται να διαδεχθεί μια σχετικά ισχυρή ανάκαμψη της οικονομίας, η οποία μάλιστα θα αντιστρέψει μέσα σε λιγιστό χρόνο, εντός ενός ή έστω δύο ετών, όλα τα δυσμενή αποτελέσματα της ύφεσης. Ωστόσο, μαζί με τις δυνάμεις της οικονομίας που θα μπορούσαν, πράγματι, να παραγάγουν έναν νέο κύκλο ανάκαμψης αμέσως μετά την οξεία φάση της υγειονομικής κρίσης, δηλαδή στην βραχυχρόνια διάρκεια (στα δύο πρώτα έτη), θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τους παράγοντες που αντιτίθενται στην συνέχιση της οικονομικής ανόδου στην *μεσοπρόθεσμη* διάρκεια (τριών έως πέντε ετών) και στην *μακροχρόνια* διάρκεια (άνω των πέντε ετών). Οι παράγοντες αυτοί είναι οι εξής: Κατά το 2020, οι επιχειρήσεις σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες έχουν υποστεί μεγάλες μειώσεις στα κέρδη τους, της τάξης του 25%, το δε χρέος τους αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό προκειμένου να καλυφθούν έναντι της υποχώρησης των πωλήσεών τους. Επομένως, θα έπρεπε να είναι αναμενόμενο ότι το πρώτο τους μέλημα δεν θα είναι να πραγματοποιήσουν επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αλλά να μειώσουν τα τοκοχρεωλύσια για να αποκαταστήσουν την ισορροπία στην χρηματοοικονομική τους κατάσταση. Εξάλλου, η προοπτική μιας ταχείας ανάκαμψης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου έχει πλέον απομακρυνθεί για τον πρόσθετο λόγο ότι οι επιχειρήσεις διαθέτουν σήμερα άφθονο αχρησιμοποίητο παραγωγικό δυναμικό, του οποίου η χρησιμοποίηση θα απαιτήσει τουλάχιστον δύο έτη ταχείας οικονομικής ανόδου. Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, είναι εξαιρετικά πιθανό ότι οι επιχειρήσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν με μεγαλύτερη άνεση το χρέος τους, θα προσπαθήσουν να ανακτήσουν τα κέρδη που τους διέφυγαν στην διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Εάν αυτά συμβούν, οι επιχειρήσεις θα καταφύγουν (αμέσως ή ενδεχομένως μετά την πρώτη περίοδο ευφορίας και οικονομικής ανόδου), κατά την πάγια τακτική τους, σε μια επιθετική πολιτική μισθολογικής λιτότητας, είτε μέσω της κρατικής πολιτικής είτε σε επίπεδο επιχείρησης, και θα περιορίσουν στο ελάχιστο αναγκαίο τις προσλήψεις και τους προϋπολογισμούς τους. Επίσης, η προσπάθεια των επιχειρήσεων να αποκαταστήσουν επίπεδο κερδοφορίας συγκρίσιμο με αυτό που είχαν επιτύχει πριν από την υγειονομική κρίση, πιθανότατα θα συνοδεύεται από προσπάθειές τους να φορολογούνται λιγότερο. Επειδή όμως ταυτοχρόνως οι κυβερνήσεις θα θελήσουν να μειώσουν τα κρατικά ελλείμματα, που αυξήθηκαν κατά το 2020, μια πιθανή μείωση της φορολογίας επί του κεφαλαίου θα οδηγήσει σε αυξήσεις των άλλων φόρων (εισοδήματος, κατανάλωσης κλπ) μεταφέροντας το βάρος κυρίως στις εργαζόμενες τάξεις.
14. Άλλες μεταβολές οι οποίες ενδέχεται να αναστατώσουν και να καθυστερήσουν την ομαλή μετάβαση της οικονομίας σε συνθήκες ισορροπημένης ανάπτυξης είναι η πιθανή αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος με την υποχώρηση ορισμένων κλάδων και την μεγέθυνση άλλων, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μικρές επιχειρήσεις, η επέκταση της τηλεργασίας, οι αλλαγές στην σύνθεση της ζήτησης, η πιθανή υποχώρηση του αριθμού των τουριστών (μετά από μια πρώτη φάση ευφορίας

κατά την έξοδο από την επιδημία), τα κυβερνητικά προγράμματα για μείωση του δημοσίου χρέους κ.ά. (βλ. αναλυτικά στο Κεφάλαιο 1).

15. Κατά την έξοδο από την υγειονομική κρίση, το πρώτο καθήκον της κυβερνητικής πολιτικής θα έπρεπε να είναι η χρησιμοποίηση όλων των διαθέσιμων πόρων της χώρας που τέθηκαν σε αργία εξαιτίας της επιδημίας. Δεν θα ήταν απαισιόδοξος όποιος ανέμενε ότι οι αυθόρμητες τάσεις της οικονομίας της αγοράς θα οδηγήσουν σε περιστολή της ζήτησης, σε στασιμότητα ή σε ύφεση εξαιτίας των τάσεων των επιχειρήσεων να αντιδράσουν στην μείωση των κερδών τους με πολιτικές λιτότητας. Υπό τις παρούσες συνθήκες, η κρατική ρυθμιστική παρέμβαση είναι προϋπόθεση για την επίτευξη διατηρήσιμων ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και πλήρους χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να επιτευχθεί διατηρήσιμος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης στην παρούσα συγκυρία όπου ασκείται εξαιρετικά ισχυρή πίεση στην ζήτηση, η κυβερνητική πολιτική πρέπει, εάν θέλει να εκπροσωπεί το γενικό συμφέρον και όχι μόνον το συμφέρον των επιχειρήσεων, να σχεδιάσει και να εφαρμόσει μια στρατηγική οικονομικής μεγέθυνσης που θα είχε ως κινητήρια δύναμη τις αυξήσεις των εισοδημάτων των μισθωτών. Μια τέτοια στρατηγική θα αύξανε την αγοραστική δύναμη των μισθών, και συνακόλουθα θα αύξανε την ιδιωτική κατανάλωση, το ΑΕΠ και τον αριθμό απασχολουμένων. Κεντρική προϋπόθεση για μια τέτοια στρατηγική μεγέθυνσης ωθούμενη από τους μισθούς, (wage-led growth) είναι η εξής: Οι αυξήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης προκειμένου να προκαλούν μεγάλες αυξήσεις στο ΑΕΠ και να ενεργοποιούν σε μεγάλο βαθμό τους πόρους της οικονομίας που αργούν, θα πρέπει να μπορούν να επαναλαμβάνονται ώστε να δημιουργούνται πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Επομένως, μια αρχική ώθηση της ζήτησης πρέπει να ενεργοποιεί έναν ενάρετο κύκλο που παράγει διαδοχικές αυξήσεις της ζήτησης έως ότου ο βαθμός χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού προσεγγίσει την πλήρη χρησιμοποίησή του. Όπως δείχνει η εφετινή ετήσια έκθεση του ΙΝΕΚ, οι βασικές αντικειμενικές προϋποθέσεις για την άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής στην Κύπρο υπάρχουν. Για την υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου, ωστόσο, θα έπρεπε να υπάρχει και η κατάλληλη πολιτική βούληση στην κυβέρνηση. Για την αναλυτική παρουσίαση της πρότασης αυτής βλ. αναλυτικά στο Κεφάλαιο 1.